गार मनोभुवः । देवस्येदस्ति सर्वत्रः करुणाभागवन्त्य-
वाक् । तत्किं वाग्व्ययमात्मानः कृतार्थयति नार्थिनः
भविनां भावयन् दुःखं स्वकर्मजमपीश्वरः । स्वादकारस्य
वैरी नः कारणादपरे परे । तर्कोप्रतिष्ठया साम्वादन्यो-
न्यस्य व्यतिघ्नताम् । नाप्रामाण्यं मतानां स्यात् केषां
सत्तिपक्षवत् । अक्रोधं शिक्षयन्त्यन्यान् क्रोधना ये
तपोधनाः । निर्द्धनास्ते धनायैव धातुवादोपदेशिनः ।
किं वित्तं दत्य तुष्टेयमदातरि हरिप्रिया । दत्त्वा सर्वं
धनं सुगधो बन्धनं बध्यवान् बलिः । दोग्धा दोग्धा
च सर्वोऽयं धनिनस्तेन जनः । विहस्य लोभसंक्षो-
भमेकश्चा यदुदाहरते । दैन्यस्यायुष्यमस्तैन्यमभक्ष्यं कुक्षि-
वह्नना । स्वाच्छन्द्यमस्वच्छतानन्दकन्दलीकन्दमेककम्"
२दुर्योधनसखे राक्षसभेदे चार्व्वाकवधपर्व्वशब्दे विवृतिः

चार्व्वाकवधपर्व्वन् न० मा० शान्तिपर्व्वान्तर्गते अवान्तर-
पर्व्वभेदे तद्वधकथा च तत्र १८अ० यथा ।
"निःशब्दे च स्थिते तत्र ततो विप्रजने पुनः । राजानं
ब्राह्मणच्छद्मा चार्व्वाको राक्षसोऽब्रवीत् । तत्र दुर्योधन
सखो भिक्षुरूपेण संवृतः । शास्त्रः शिखी त्रिदण्डी च
धृष्टो विगतसाध्वसः । ततः सर्वैस्तथा विप्रैराशी-
र्वादविचक्षुभिः । परःसहस्रैः राजेन्द्र ! तपोनियमसं-
श्रितैः । स दुष्टः पापमाशंसुः पाण्डवानां महात्म-
नाम् । अनामन्त्र्यैव तान् विप्रांस्तमुवाच महीपतिम् ।
चार्व्वाक उवाच । इमे ब्राह्मुर्द्विजास्सर्वे समारोप्य
वचोमयि । धिग्भवन्तं कुरुपतिं भ्रातिघातिनमस्तु
वै । किं तेन स्वादि कौन्तेय ! जल्पेमं भ्रातिसङ्कटम् ।
घातयित्वा गुरुं चैव कृतं श्रेयो न जीवितम् । इति ते
वै द्विजाः श्रुत्वा तस्य दुष्टस्य रक्षसः । विव्यथुश्चुक्रुशुश्चैव
तस्य वाक्यप्रचोदिताः । ततस्ते ब्राह्मणाः सर्वे स च
राजा युधिष्ठिरः । प्रोद्विताः परमोद्विग्नास्तूष्णी
मासन् विशाम्पते ! । युधिष्ठिर उवाच । प्रसीदन्तु
भवन्तो मे प्रणतस्यानियाचतः । प्रत्यासन्नव्यसनिनं
न मां धिक्कर्तुमर्हथ । वैशम्पायन उवाच । ततो
राजन् । ब्राह्मणास्ते सर्वएव विशाम्पते ! । अब्रुवंस्तद्व-
चोऽस्माकं शीरस्तु तव पार्थिव ! । अब्रुवंश्च महात्मा
ततस्तु ज्ञानचक्षुषा । ब्राह्मणा वेदविद्वांसस्तपोभिर्विभवी
कृताः । ब्राह्मणा ऊचुः । एष दुर्योधनसखा चार्व्वाको
नाम राक्षसः । परिव्राजकरूपेण हितं तस्य चिकी-
र्षति । न वयं क्रूरं प्रभाषामः श्रोष्यते तेन मयीदृशम् ।
उपतिष्ठतु कल्याणं भवन्तं भ्रातृभिः सह । वैशम्पायन
उवाच । ततस्ते ब्राह्मणाःसर्वे हुङ्कारैः क्रोधमू
र्च्छिताः । निर्भर्त्सयन्तः शुचयो निजघ्नुः पापराक्षसम्" ।
कुद्रितपुस्तके शान्तिपर्व्वणि एतत्पर्व्व दृश्यते किन्तु
भा० आदिपर्व्वणि उपक्रमणिकाध्याये स्त्रीपर्व्वान्तर्गत-
पर्व्वोक्तौ "चार्व्वाकस्य वधः पर्व रक्षसो ब्राह्मणैर्हतः ।
आभिषेचनिकं पर्व धर्मराजस्य धीमतः । प्रविभागो
गृहाणाञ्च पर्व्वोक्तं तदनन्तरम् । शान्तिपर्व मतोयत्र
राजधर्मानुशासनम्" । इत्यनेन गृहविभागपर्व्व-
नाम्न स्त्रीपर्व्वत्वेन तत्रोक्तिः । नन्वेतत् पर्व कुद्रितपुस्तके
शान्तिपर्व्वणि ३३अध्यायपर्व्वनाम । अतस्तत्पर्व्वत्वमेव
स्त्रीपर्व्वेत्यनुमीयते अन्यथा प्रतिज्ञाविरोधःस्यात् यदि
च स्त्रीपर्व्वणि सप्तविंशतिरध्यायाएव व्यासेनोपक्रम-
णिकाध्याये प्रतिज्ञाताः प्रतिज्ञाताश्च शान्तिपर्व्वणि २१९
अध्यायाः कुद्रितपुस्तके च स्त्रीपर्व्वणि २७अध्यायाएव
दृश्यन्ते कुद्रितपुस्तके शान्तिपर्व्वणि च ३३अध्याये गृह-
विभागो दृश्यते इत्यध्यायाधिक्यं तथापि शान्तिपर्व्वणि
१२९अध्यायानामेव पञ्चत्वेन प्रतिज्ञातत्वात् कुद्रितपु-
स्तके च २६७ अध्यायानां दर्शनात् अध्यायाधिक्यस्य
लिपिकरप्रमादकृतत्वस्यैव स्त्रीपर्व्वण्यपि सप्तविंशतिसंख्या-
धिक्यस्य लिपिकरप्रमादकृतत्वस्यापि वक्तुं शक्यत्वात् ।
वस्तुतस्तु उपक्रमणिकाध्याये चार्व्वाकस्य वधः पर्व इत्यतः
पूर्व्वमेव "शान्तिपर्व ततः प्रोक्तम् इत्यादि पद्यं मूल-
ग्रन्थे स्थितम् । लिपिकरप्रमादात् उत्तरत्र कुद्रितमित्ये
व कल्पयितुमुचितम् अतस्तस्य शान्तिपर्व्वान्तर्गतत्वेऽपि न
विरोधः । अध्यायस्याधिक्यस्य तु लिपिकरप्रमादकृत
कल्पनमेव न्यायः । अतएव उपक्रमणिकायां स्त्रीपर्व-
प्रतिपाद्यविषयकथने "तोयकर्म्मणि चारब्धे राज्ञासुदक
दानिके । गढोत्पन्नस्य चाख्यानं वर्णनं पृथगाश्रमः"
इत्यनेन स्त्रीपर्व्वतत्तान्तोक्तिः सङ्गच्छते ।

चार्व्वाघाट (त) पु० चारु आङ्घ्रि आ+हन्—"हारावा-
हनोऽण् अन्तस्य च टः सञ्ज्ञायाम्, चारौ वा" वार्त्ति०
अण् वा टान्तादेशः । कुन्दरावातके खगभेदे

चार्व्वादि पु० नञः परतः अनोदात्ततानिमित्ते पा० म०
सूत्रोक्ते यत्रगणे यच गणः "चारु, साधु यौगपद्य अन-
न्तरीयत्व वटाण्ड (अवस्थात्) वर्त्तमान वर्धमान स्वरमाण
(क्रियमाण क्रीयमाण रोचमान शोभमानम)संज्ञायाम् ।
विचारः (सदृशे) व्यञ्जनसन्ते । गृहपति गृहपतिक ।